

Arad-Csálya
(ma Arad, RO)

Gáll Erwin¹ – Mărginean, Florin²

A G.A.S.-Csálya munkásai 1964 nyarán egy Aradtól 8 km-re nyugatra fekvő homokbánya területén homokkitermelés alkalmával több fémtárggyal együtt egy csontvázat is találtak, melynek felsőtestét a földmunkák során megsemmisítették. A Csálya-G.A.S. vezetőségének bejelentése nyomán az Aradi Múzeum leletmentő ásatást kezdeményezett. A régészek az ásatás során egy szelvényt nyitottak, ahol in situ feltárták a csontváz alsótestét, illetve a vele eltemetett lócsontokat.³ A homokbányából ugyanakkor előkerült még egy „karoling” kard töredéke, tegezkarikákkal és egy szalagkarperec töredékével. Ezek a leletek újabb temetkezést/temetkezéseket valószínűsítenek.

A rendelkezésre álló adatok alapján úgy tűnik, hogy a homokbányában egy kisebb méretű temető egyetlen megmentett temetkezéséről, illetve még egy vagy két feldúlt temetkezéséről lehet szó. Sajnos az ásató, Egon Dörner sem a lelőhely pontos topográfiai helyzetét, sem a homokbányából előkerült temetkezés helyét nem rögzítette térképen, tehát csak abban bízhatunk, hogy vizsgálatai pontosak voltak. Az alföldi lelőhelyek egy részéből kiindulva nem tartjuk kizártnak, hogy valóban csak egy kisméretű temetőt dúltak fel Egon Dörner mentőásatása előtt.

A lelőhelyről előkerült temetkezés csontvázáról – amelynek csak az alsó végtagjait tárták fel – nem készült antropológiai elemzés, a szórványként előkerült kardról és a tegezkarikákról pedig csak sejteni lehet, hogy egy újabb férfitemetkezéshez vagy temetkezésekhez tartozhattak. A félig feltárt csontváz felső része, tájolása NyÉNy–KDK. Az elhunytat háton fekvé, nyújtott helyzetben helyezhették a sírgödörbe; erre utal a csontváz lábszárainak helyzete is.

Az itt jól megfigyelt lovas temetkezés temetkezési szokása, azaz a lábszárcsontok végében, bal felől, nyugatra néző lókoponya, alatta pedig a lólábszárcsontok helyzete alapján a sír a Bálint Csanád által rendszerezett II. csoportba, azaz az úgynevezett lábhoz tett lóbőrös temetkezések

¹ Román Akadémia, Bukaresti Vasile Pârvan Régészeti Intézet/Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

² Aradi Megyei Múzeum/Muzeul Județean (Arad).

³ Az Aradi Múzeum leltárkönyve alapján.

csoportjába sorolható.⁴ A lovas temetkezések kellékei voltak a különböző lószerszámok, így két körte alakú kengyel és egy oldalpálcás zabla.

A részlegesen feltárt és megmentett leletek között elsősorban fegyverek találhatóak, azonban előkerültek a viselethez tartozó ékszerek is, pontosabban egy kő- vagy üvegbetétes bronzgyűrű és bronz pántkarpercecek, illetve ezek töredékei. A töredékes vasszablya a csontváz bal lába mellett került elő. A fegyverzethez tartozott még a temetkezésből előkerült ovális csontlemez, amely az íj markolatcsontja lehetett, illetve szórványként regisztrálhattunk három darab tegezkarikát. A használati eszközök közül az aradi sírból csak kés ismert.

A megmentett leletanyag a 10. század közepe tájára, illetve a század második harmada végére keltezhető, jellege alapján pedig az Alföldre jellemző kis sírszámú temetőtípussal számolhatunk.⁵ Az itt élt közösség tagjainak társadalmi státusát, értékrendjét, illetve túlvilágfelfogását közvetve a fémszerelékes szablya és a kétélű kard jelzi, a regisztrált temetkezési szokások pedig egyértelműen pogány hiedelemvilágra utalnak.

A lelőhelyről került elő szórványként egy töredékes kard is.

BRONZGYŰRŰ

Kőbetétes bronz fejesgyűrű közvetlenül a bal térd mellett. A kőbetét hiányzik, a leltárkönyv alapján kék színű volt (m: 2,9 cm; psz: 0,4 cm. Ltsz.: A. M. M. 14380.)

SZABLYA ÉS TARTOZÉKAI

A töredékes vasszablyát öntéssel készített vörösréz és bronzszerelékekkel díszítették. A fegyver ellipszis keresztmetszetű, bronz markolatgombját és a markolat ívét követő rézlemezt egész felületén palmettaminta, a markolatgombot palmettacsokor díszíti. A középén található két levél közepe párhuzamos vonalakkal csíkozott, a levelek erezetét gomb zárja. A mintázat háttére kerek poncolással kitöltött. A markolat ívét követő lemezt végtelenbe szövődő palmettaminta díszíti, a levelek végei pedig csigavonalba csavarodnak, egyik szélük vonalkázott. A mintázat háttére kerek poncolt. A mintázatos markolatgomb hossza 8 cm, súlya 10,8 gramm. A markolaton öntött, bronz keresztvas ült, amelynek mintázata ismeretlen a honfoglalás kori leletanyagban. Az öntött, csónak alakú keresztvas felülete árkolásokkal díszített. A keresztvas gerince által kettéosztott

⁴ BÁLINT 1969, 107–114.

⁵ GÁLL 2013, 43.

mezejét bordás minták díszítik, összesen 46. A minták tanulmányozása során egyértelművé vált az árkok aszimmetrikus volta, annak ellenére, hogy öntőmintából való származásuk kétségtelen. A keresztvas előoldalának közepét négyzet alakú gúla díszíti, négy lapján vésett mintával, amelyből a felületet két részre osztó gerinc ágazik ki.

Vasszablya megmaradt felső része. H.: 45,0 cm; m. h.: 7,8 cm; p. sz.: 3,3 cm; k. h.: 13,2 cm. Ltsz.: A. M. M. 14374; szablya aranyozott bronz markolatgombjának fele része. Mg.: 8,2 cm; sz.: 4,4 cm; s.: 10,8 gramm. Ltsz.: A. M. M. 14375; szablya rézből készült markolatlemeze, palmettadíszítéssel. H.: 10,4 cm; sz.: 1,2 cm; s.: 7,0 gramm. Ltsz.: A. M. M. 14382.

VASKARD, TÖREDÉKES, szórványlelet

Vaskard töredéke, vércsatorna nélkül. Nem illeszkedik a tipikus 10–11. századi kardok csoportjába, két okból is: egyrészt a 10–11. századi kardokra jellemző vércsatorna a kardtöredéken nem látszik, másrészt a jellegzetes tompa hegy helyett a penge kihegyesedik. A nemrégiben publikált, Bulgária területéről előkerült kardleletek is jelzik azonban, hogy vércsatorna nélküli példányokkal is számolnunk kell a korszakunkban; tehát véleményünk szerint ezt a példányt is a 10–11. századi leletek közé sorolhatjuk.

H.: 62 cm; sz.: 4,6 cm. Ltsz.: A. M. M. 14384.

Irodalom:

BÁLINT 1969

Bálint Csanád: A honfoglalás kori lovastemetkezések néhány kérdése. – Über die Pferdebestattungen der Landnahmezeit. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1969/1, 107–114.

DÖRNER 1970

Dörner, Egon: Cercetări si săpături arheologice în judetul Arad. – Recherches et fouilles archéologiques dans le département d'Arad. Materiale și Cercetări Arheologice 9 (1970), 445–465.

GÁLL 2013

Gáll Erwin: Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői. – 10th and 11th century burial sites, stray finds and treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6. Szeged 2013, I–II. kötet.